

Guidelines for Teaching Religion to Enhance Global Citizenship: Important Lessons for Social Studies Teachers

Phrakhru Paphatsonkittikhun Chumkhot^{1*} and Vitthaya Thongdee¹

¹ Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen campus, Thailand

* Corresponding author. E-mail: yatodchuay@hotmail.co.th

ABSTRACT

This article focuses on explaining global citizenship, which is an important part of being aware and understanding each other well in living together in peace. Global citizenship is an important key to unlocking the long-standing conflicts between different perspectives. This is because global citizenship focuses on making each person aware of their part as a common human being together in this world. Global citizenship therefore has its own power, and create continuity in solving various problems at the development level. Global citizenship has been brought into the education system to continue and cultivate global citizenship among individuals. At the educational level, aiming for global citizenship by promoting such conditions focuses on creating a social study curriculum that is consistent with the goals of global citizenship. This article proposes guidelines for teaching religion for social studies teachers to promote global citizenship. The focus is on the framework for developing global citizenship: 1) creating knowledge and understanding of religious and cultural diversity, 2) teaching critical skills from an existing standpoint to other beliefs, and 3) teaching religion to Understanding values and having a positive attitude Teaching religious content for social studies teachers is a part of creating good global citizenship.

Keywords: Teaching Religion, Global Citizenship, Social Studies, Learning Management

แนวทางการสอนศาสนาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองโลก: บทเรียนสำคัญของครูสังคมศึกษา

พระครูปลัดสรกิตติคุณ ชุมโคตร^{1*} และ วิทยา ทองดี¹

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: yatodchuay@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเน้นอธิบายภาวะพลเมืองโลกซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการตระหนักและเข้าใจกันเป็นอย่างดีในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภาวะความเป็นพลเมืองโลกจึงเป็นกุญแจสำคัญในการปลดสลักความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในมุมมองต่าง ๆ ที่ยาวนาน ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากภาวะพลเมืองโลกเป็นการมุ่งเน้นให้แต่ละคนตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งในฐานะมนุษย์ร่วมกันในโลกนี้ ภาวะพลเมืองโลกจึงมีพลังในตัวมันเอง และก่อให้เกิดความต่อเนื่องของการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ ในระดับการพัฒนา ภาวะพลเมืองโลกถูกหยิบยื่นเข้ามาให้ระบบการศึกษาสานต่อและปลูกฝังภาวะพลเมืองโลกให้กับปัจเจกบุคคลทั่วไป ในระดับการศึกษาการมุ่งสู่ภาวะพลเมืองโลกด้วยการส่งเสริมภาวะดังกล่าวนี้มุ่งไปที่การสร้างหลักสูตรสังคมศึกษาที่สอดคล้องกับเป้าหมายภาวะพลเมืองโลก เนื่องจากการสอนศาสนาถือเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างภาวะพลเมืองโลกอย่างมีประสิทธิภาพในแง่มุมมองของการเข้าใจความหลากหลายและภูมิหลังของความเชื่อที่แตกต่างกัน บทความนี้เสนอแนวทางการสอนศาสนาสำหรับครูสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมภาวะพลเมืองโลก โดยมุ่งเน้นไปที่กรอบการพัฒนาภาวะพลเมืองโลก คือ 1) การสร้างความรู้ความเข้าใจในความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม 2) การสอนทักษะการวิพากษ์จากจุดยืนที่มีอยู่สู่ความเชื่ออื่น ๆ และ 3) การสอนศาสนาเพื่อความเข้าใจคุณค่าและมีทัศนคติที่ดี การสอนศาสนาสำหรับครูสังคมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างภาวะพลเมืองโลกที่ดีได้

คำสำคัญ: การสอนศาสนา, ภาวะพลเมืองโลก, สังคมศึกษา, การจัดการเรียนรู้

© 2025 JSSP: Journal of Social Science Panyapat

บทนำ

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ศาสนา และอัตลักษณ์ส่วนบุคคล การสร้าง “พลเมืองโลก” (Global Citizenship) จึงเป็นภารกิจสำคัญของระบบการศึกษา พลเมืองโลกไม่ได้หมายถึงเพียงการมีความรู้เกี่ยวกับโลกเท่านั้น แต่รวมถึงการมีทัศนคติที่เปิดกว้าง เคารพความแตกต่าง และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติ การศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาพลเมืองโลกจึงต้องให้ความสำคัญกับประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค และการคิดวิเคราะห์ที่มีเหตุผล เพื่อให้นักเรียนสามารถเข้าใจและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาระดับโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างพลเมืองโลกนั้นการเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาในห้องเรียนมักถูกมองข้าม เนื่องจากวิทยาการสมัยใหม่มองว่าศาสนาเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่จำเป็นต้องศึกษาเชิงวิชาการ อีกทั้งยังมีความเชื่อว่า “ศาสนาแฝงอยู่ในชีวิตประจำวันของเราในรูปแบบที่เราไม่สังเกตเห็น” (James, 2015) การมองข้ามนี้ทำให้การเข้าใจสาระสำคัญของศาสนาหายไป ซึ่งส่งผลให้ครูที่จบจากคณะศึกษาศาสตร์ขาดความรู้เกี่ยวกับประสิทธิภาพในการนับถือศาสนา (Callaway and Farrington, 2019) แม้ปัจจัยอื่น ๆ ก็มีส่วนทำให้ศาสนาถูกละเลยในหลักสูตรการศึกษา แต่ศาสนากลับถูกมองว่าเป็นเรื่องต้องห้ามที่ไม่ควรแตะต้อง จึงถูกทิ้งไว้โดยไม่มีการปรับปรุง (Logan, & Hartwick, 2019) ศาสนาจึงเป็นเรื่องที่ห่างไกลจากเรามาก โดยเฉพาะในโลกที่พัฒนาความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่เพิ่มขึ้นมากมาย จนศาสนากลายเป็นเรื่องล้าหลังและไม่ทันสมัย อนึ่งก็เพราะศาสนาไม่ได้ถูกนำเสนอให้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสถานการณ์และสภาวะการณ์ปัจจุบัน

ศาสนาควรได้รับการพิจารณาและตรวจสอบในการศึกษาของนักศึกษาครูรวมถึงครูและนักการศึกษา และเราสนับสนุนให้มีการสอนศาสนาอย่างตั้งใจภายในโครงการเตรียมให้ครูสังคมศึกษาเป็นครูที่สามารถสอนศาสนาได้อย่างมี

ประโยชน์และเป็นประโยชน์ได้ (Logan, & Hartwick, 2019) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมให้เกิดการตระหนักรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองและยอมรับความเป็นอื่นและความหลากหลายให้ได้ ความเข้าใจดังกล่าวนี้เป็นการเคลื่อนไปสู่สิ่งที่เรียกว่าการเป็นพลเมือง โดยเฉพาะการเป็นพลเมืองโลก (global citizenship) เพราะพลเมืองในอนาคตจะต้องเตรียมพร้อมรับโลกที่ไร้พรมแดนและมีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมที่แตกต่างจากของตนเองโดยเฉพาะความแตกต่างหลากหลายทางศาสนา (Ortloff, 2011) การที่จะมีความเป็นพลเมืองโลกได้นั้น จะต้องมีการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างความเป็นพลเมืองพลวัฒนธรรมนิยมและความเป็นพลเมืองโลกจำเป็นต้องเกี่ยวพันกัน (Nieto, 2004; Banks, 1997; Kymlicka 1995, 2001; Appiah, 2005)

บทความนี้ต้องการนำเสนอแนวทางการสอนศาสนาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อเป็นบทเรียนสำคัญของครูสังคมศึกษาและหลักสูตรผลิตครูสังคมศึกษา โดยผู้เขียนจะนำเสนอจากงานวิจัยที่ผ่านมาแล้วรวบรวมสังเคราะห์เป็นบทความวิชาการ โดยบทความวิชาการนี้แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกจะนำเสนอหลักการพื้นฐานของความเป็นพลเมืองโลก ส่วนที่สองจะนำเสนอการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองโลกว่าในทัศนะของการศึกษานั้น การส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลกทำได้อย่างไร ส่วนที่สามจะนำเสนอผลการศึกษาและวิเคราะห์สังเคราะห์แนวทางการสอนศาสนาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองโลก และส่วนที่สี่ส่วนสุดท้ายจะเป็นการสรุปและให้ความรู้ใหม่ในการนำไปปรับใช้

แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองโลก

ความเป็นพลเมืองโลกหรือภาษาอังกฤษคือ Global citizenship เป็นคำที่ใช้อธิบายการดำเนินการทางสังคมสิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจที่ดำเนินการโดยบุคคลและชุมชนที่ตระหนักว่าทุกคนเป็นพลเมืองของโลก ความเป็นพลเมืองโลกจึงเป็นสิ่งที่แต่ละคนตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งในการเป็นพลเมืองของโลกที่ปราศจากขอบเขตทางภูมิศาสตร์หรือการเมือง ในแง่นี้ความเป็นพลเมืองโลกที่ให้ตระหนักถึงภาวะความเป็นส่วนหนึ่งของโลก มิได้หมายความว่า พลเมืองในท้องถิ่นหรือพลเมืองในพื้นที่เฉพาะจำต้องลบเลือนและละทิ้งภาวะความเป็นพลเมืองในพื้นที่ของตนเองในพื้นที่นั้น ๆ ให้หายไป แต่ความเป็นพลเมืองโลก เป็นการสร้างให้เกิดการตระหนักว่า เราจะเป็นส่วนหนึ่งในการตระหนักและเข้าใจโลกในแง่มุมต่าง ๆ ได้อย่างไร เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างครอบคลุม เมื่อเรากล่าวถึงความเป็นพลเมืองโลก มีคำนิยามที่อาจจะกล่าวถึงภาวะพลเมืองโลกได้ดังนี้คือ (Sant, Davies, Pashby, & Shultz, 2018)

- การตระหนักถึงโลกอย่างกว้างไกล (wider world) ในหลากหลายมุมมอง และรู้สึกถึงบทบาทของตนเองในฐานะพลเมืองโลก
- เคารพและเห็นคุณค่าของความหลากหลาย
- มีความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการทำงานของระบบโดยรวมของโลกทั้งในทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม
- มีความมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าต่อความยุติธรรมทางสังคม
- มีส่วนร่วมและช่วยเหลือชุมชนในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับโลก
- ทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อทำให้โลกในฐานะองค์รวมที่เป็นหนึ่งเดียวกับคนทั้งหลายเป็นสถานที่ที่ยั่งยืนมากขึ้น
- รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง

จากการให้ความหมายผ่านคุณลักษณะของแนวคิดความเป็นพลเมืองโลกตามนิยามข้างต้น จึงเป็นการให้ความหมายของการเป็นพลเมืองโลกที่เรียกร้องถึงความเข้าใจและร่วมสร้างสรรค์อย่างเป็นสากลในฐานะที่เป็นมนุษย์ร่วมกันในสังคมโลก นอกจากนี้ นักจิตวิทยายังกล่าวถึงมุมมองเรื่องพลเมืองโลกว่า แนวคิดดังกล่าวนี้สามารถมองผ่านมุมมองของอัตลักษณ์ทางสังคม "พลเมืองโลก" มีลักษณะทางจิตวิทยา ตามที่ Golmohamad (2008) เสนอแนะไว้ ความเป็นพลเมืองโลกคือการรอบความคิดหรือทัศนคติที่เราได้รับ ส่งผลให้แต่ละบุคคลรับรู้ว่าเป็นพลเมืองโลกและสามารถสัมผัสได้ถึงความเชื่อมโยงทางจิตวิทยากับพลเมืองโลกเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันในฐานะผู้ที่อยู่ในโลกนี้ด้วยกัน นักจิตวิทยาที่ศึกษาการรับรู้ถึงการเป็นพลเมืองโลกระบุว่า การระบุความเป็นพลเมืองโลกอาจจะสามารถคาดการณ์ถึงกรณีตัวอย่างต่าง ๆ ได้ เช่น การรับรองความเห็นอก

เห็นใจระหว่างกลุ่ม การให้คุณค่ากับความหลากหลาย ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การช่วยเหลือระหว่างกลุ่ม และรู้สึกถึงความรับผิดชอบในการดำเนินการต่าง ๆ (Reysen et al., 2013) การเป็นพลเมืองโลกจึงเป็นการตระหนักถึงความเป็นส่วนหนึ่งเดียวกันเหนือคุณค่าย่อยของกลุ่มย่อย (เช่น ชาติ รัฐ อาชีพ) ในการศึกษาต่าง ๆ พบว่าเนื้อหาความเป็นพลเมืองโลก (เช่น ค่านิยมทางสังคม) แสดงให้เห็นว่าแตกต่างจากเนื้อหาของอัตลักษณ์ทางสังคมอื่น ๆ ผลที่ตามมาคือ มีหลักฐานที่บ่งชี้ว่าเนื้อหาของการเป็นพลเมืองโลกเกี่ยวข้องกับคุณค่าทางสังคม (เช่น ความยุติธรรมทางสังคม สิ่งแวดล้อม) ที่จะทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันมากยิ่งขึ้นในประเด็นต่าง ๆ (Reysen, & Katzarska-Miller, 2013) และทำให้เกิดความเชื่อมโยงมากขึ้นกับชีวิตและความเป็นอยู่ในโลกที่ต้องการการติดต่อและร่วมมือกันในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในการศึกษาของ Reysen, & Katzarska-Miller (2013) ยืนยันว่า บุคคลที่ตระหนักรู้ในการเป็นพลเมืองโลกนั้นจะตระหนักรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาวะการกว้างขวางของโลก จะแสดงความห่วงใยและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคมและการใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม และรู้สึกถึงความรับผิดชอบในการดำเนินการเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นในสังคมที่แตกต่างออกไป สิ่งเหล่านี้อาจจะเรียกว่าการมีอัตลักษณ์ทางสังคมที่แม้จะต่างกันออกไป แต่ในที่สุดแล้วเราก็มีบางสิ่งร่วมกันนั่นคือการรับรู้ถึงภาวะความเป็นพลเมืองโลกนั่นเอง

การตระหนักถึงภาวะความเป็นพลเมืองโลกช่วยให้เราสามารถสร้างความเข้าใจต่อเพื่อนร่วมโลกได้ นักวิชาการร่วมสมัยเห็นว่าในโลกยุคโลกาภิวัตน์และเชื่อมโยงถึงกันในปัจจุบันอย่างไร้พรมแดนทำให้เรามองเห็น ความไม่เท่าเทียมกัน การละเมิดสิทธิมนุษยชน และความยากจน และเรื่องอื่น ๆ ที่ยังคงเป็นอันตรายต่อสันติภาพและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมอย่างมากมาย เพื่อตอบสนองต่อความท้าทายเหล่านี้ การศึกษาความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizenship Education, GCE) ได้รับการระบุว่าเป็นวิธีหนึ่งในการเตรียมเยาวชนให้พร้อมสำหรับโลกทางเลือก ที่ครอบคลุม และยั่งยืน และที่สำคัญมากก็คือว่าโรงเรียนจึงมีบทบาทพื้นฐานในการเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนให้กลายเป็นพลเมืองโลกที่มีความรับผิดชอบและกระตือรือร้น ในปัจจุบันนี้ประเด็นเรื่องการศึกษาศึกษาความเป็นพลเมืองโลกได้กลายเป็นจุดมุ่งเน้นเชิงนโยบายที่เข้มแข็งในวาระระหว่างประเทศให้เกิดการเชื่อมต่อของการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยไม่ทิ้งปัญหาไว้ข้างหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวาระการพัฒนาอย่างยั่งยืนในปี 2030 ที่จะมาถึงนี้ ซึ่งนำมาใช้ในการประชุมสุดยอดการพัฒนาอย่างยั่งยืนแห่งสหประชาชาติในเดือนกันยายน 2015 ประเด็นประชุมนี้มีเป้าหมายที่มีแนวโน้มว่าจะส่งเสริมให้ผู้เรียนดำเนินการอย่างไรบ้างที่จะสามารถตอบสนองต่อประเด็นปัญหาระดับโลกและดึงดูดความสนใจไปที่ประเด็นเร่งด่วนที่จำเป็นต้องส่งเสริมพลเมืองโลก (Akkari, & Maleq, 2020) การส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลกจึงเป็นการส่งเสริมสังคมที่สงบสุข ครอบคลุม และยั่งยืนมากขึ้น มีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับสิทธิมนุษยชน โดยถ่ายทอดคุณค่าของการเคารพ ความหลากหลาย ความอดทน และความสามัคคี ซึ่งสามารถทำได้ผ่านกระบวนการทางการศึกษา (UNESCO, 2015) ในส่วนถัดไป ผู้เขียนจะนำเสนอให้เห็นถึงประเด็นสำคัญของการศึกษาศึกษาความเป็นพลเมืองโลก ซึ่งจะชี้ให้เห็นทิศทางและความสำคัญของการศึกษาศึกษาความเป็นพลเมืองโลกที่จะส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลกให้เด็กและเยาวชนตามทิศทางของความเป็นพลเมืองโลกต่อไป

แนวคิดการศึกษาศึกษาความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizenship Education, GCE)

การศึกษาศึกษาความเป็นพลเมืองโลก หรือ Global Citizenship Education, GCE นั้น เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความ เป็นพลเมืองโลก Osler & Vincent (2002) ชี้ให้เห็นว่า การส่งเสริมการศึกษาศึกษาความเป็นพลเมืองโลกมีความเกี่ยวข้องอย่าง กับการอภิปรายเกี่ยวกับการศึกษาระดับโลกหรือการศึกษาเพื่อสันติภาพ ประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชน การก้าวขึ้นมา ของกระแสโลกาภิวัตน์ที่พยายามจะกลืนกลายให้เกิดความเข้าใจอย่างหนึ่งเดียวกันของทั่วทั้งโลกนั้น เป็นส่วนสำคัญใน การขับเคลื่อนไปของการพัฒนามิติต่าง ๆ ของโลก ในแง่นี้ นักวิชาการอย่าง Tasneem Ibrahim (2005) เห็นว่า การศึกษา ความเป็นพลเมืองโลกจะสามารถตอบสนองเรื่องดังกล่าวนี้ได้ ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลกด้วยการศึกษาที่ เราเรียกกันว่าการศึกษาศึกษาความเป็นพลเมืองโลกนั้น เป็นส่วนสำคัญที่จะส่งเสริมให้เรา มีความตระหนักในฐานะการเป็น พลเมืองคนหนึ่งในโลก การเป็นพลเมืองคนหนึ่งในโลกทำให้เรารู้สึกว่าเราไม่เพิกเฉยต่อปัญหาที่เพื่อนมนุษย์กำลังเผชิญอยู่ ทั้งนี้ก็เพราะว่าเราจำเป็นต้องอยู่ในโลกที่ทุกคนต่างรับผิดชอบร่วมกันที่จะทำให้ตนเองอยู่ในภาวะที่โลกจะก้าวต่อไปทั้งต่อคน รุ่นนี้และรุ่นอนาคตต่อไปด้วย ดังนั้นหากเรามองสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้คนจากเส้นแบ่งพรมแดนที่เราไม่ได้อยู่ร่วมกันเขา (ผู้อื่น)

ในสังคมนั้น ๆ เราก็อาจรู้สึกว่าการเกิดปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเพียงเรื่องของผู้คนในสังคมอื่น เราอาจเป็นเพียงผู้เฝ้ามองหรือคนที่ผ่านมารับรู้และผ่านไป แต่ในทางกลับกัน หากเราลองลบเส้นแบ่งพรมแดนเหล่านั้นออก หรือมองเห็นผู้คนในฐานะ “เพื่อนมนุษย์” นั่นก็อาจทำให้สังคมในสายตาของเราขยายกว้างขึ้น มันเป็นสังคมโลก มีผู้คนที่หลากหลายอยู่ร่วมกับเรา (อรรถพล ประภาสโนบล, 2564)

ในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมภาวะความเป็นพลเมืองโลกนั้น สามารถที่จะจัดการศึกษาผ่านกรอบแนวคิดที่สำคัญหลากหลายแนวทางด้วยกัน แต่แนวทางสำคัญนี้ถูกกำหนดขึ้นมาโดย Oxfam (1997) ผ่านโครงการความเป็นพลเมืองของการศึกษา พิจารณาได้จากตารางที่ 1 ซึ่งเน้นตัวอย่างองค์ประกอบเหล่านี้จากหลักสูตรของ Oxfam สำหรับการเป็นพลเมืองโลกอันประกอบไปด้วยทักษะสำคัญ 3 อย่าง คือ 1) Knowledge and understanding, 2) Skills และ 3) Values and attitudes ดังแสดงไว้ในตารางที่ 1 สะท้อนให้เห็นในหลักสูตรของสหราชอาณาจักร โดยสหราชอาณาจักร (อังกฤษ) บรรจุวิชาพลเมืองศึกษาไว้ใน Key stage 3 และ 4 ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1) Key stage 3 การสอนเพื่อพัฒนาความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตย รัฐบาล สิทธิและความรับผิดชอบของพลเมือง

2) Key stage 4 ต่อยอดจาก Key stage 3 แต่จะมีความลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย รัฐบาล และสิทธิ ความรับผิดชอบของพลเมือง

ซึ่งหากมีการสอนตามแนวทางนี้แล้ว จะเป็นการเน้นย้ำความเป็นพลเมืองโลกให้ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนมากขึ้น ผ่านสถานการณ์และหลักการสำคัญดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตัวอย่างองค์ประกอบสำคัญของการเป็นพลเมืองโลกใน Key Stage 3 และ 4

	Knowledge and understanding		Skills		Values and attitudes	
Key Stage 3	การพึ่งพาซึ่งกันและกัน (interdependence)	สิทธิและความรับผิดชอบขั้นพื้นฐาน	การตัดสินใจอย่างมีข้อมูล	พัฒนาจุดยืนผ่านการโต้แย้งอย่างมีเหตุผล	ความกังวลต่อปัญหาความยุติธรรมและความไม่เท่าเทียมกัน	มีจุดยืนอย่างเต็มใจในประเด็นในระดับโลก
	ระบบการเมืองของเราและอื่น ๆ ประเด็นความหลากหลาย	ความไม่เท่าเทียมกันภายในสังคมและระหว่างสังคม				
Key Stage 4	ระบบเศรษฐกิจและการเมืองโลก	สาเหตุของความยากจน	การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์	ข้อโต้แย้งที่มีเหตุผลจากสถานะของข้อมูลที่ได้รับ	มุ่งมั่นต่อความยุติธรรมและความเท่าเทียมทางสังคม	เต็มใจที่จะทำงานเพื่ออนาคตที่เท่าเทียมกันมากขึ้น
	วัฒนธรรมและสังคมที่แตกต่างกัน	ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหนือ/ใต้				

ที่มา: Oxfam (1997)

จากตารางที่ 1 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองประกอบไปด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 องค์ประกอบดังนี้

1. ความรู้และความเข้าใจ สิ่งนี้เป็นข้อช่วยในการพัฒนาความตระหนักรู้ถึงวิถีที่กระบวนการของกระแสโลกาภิวัตน์มีอิทธิพลต่อบุคคล ชุมชน และประเทศต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับ "กฎหมายและสิทธิมนุษยชนและความรับผิดชอบที่สนับสนุนสังคม" ถือเป็นกรอบการทำงานที่สำคัญในการตีความประเด็นระดับโลกที่เกี่ยวข้องกับความเสมอภาคและความหลากหลาย สันติภาพและความขัดแย้ง ในทำนองเดียวกันเราสามารถสำรวจประเด็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นและระดับโลกได้เมื่อเรียนรู้เกี่ยวกับ “ความหลากหลายของอัตลักษณ์ระดับชาติ ภูมิภาค ศาสนา และชาติพันธุ์” มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อความเป็นอื่น ผู้อื่น สังคมอื่น วัฒนธรรมและวิถีชีวิตอื่น ๆ

2. ทักษะ ในโปรแกรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองโลกนั้น ความรู้และความเข้าใจจะได้รับและนำไปใช้ในการพัฒนาทักษะด้าน “การสอบถามและการสื่อสาร” และ “การมีส่วนร่วมและการกระทำที่รับผิดชอบ” (QCA, 1999) ผ่านการเป็นพลเมืองที่ Key Stages 3 และ 4 นักเรียนจะต้องสามารถที่จะคิดเกี่ยวกับประเด็นทางการเมือง จิตวิญญาณ ศีลธรรม สังคมและวัฒนธรรม ปัญหาและเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลและแหล่งที่มา พิจารณาประสบการณ์ของผู้อื่นและสามารถคิด แสดง และอธิบายมุมมองที่ไม่ใช่ของตนเองได้ นอกจากนี้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ นักเรียนจะต้องมีความกล้าหาญในการ “เจรจา ตัดสินใจ และมีส่วนร่วมอย่างมีความรับผิดชอบในกิจกรรมของโรงเรียนและชุมชน” และ “ไตร่ตรองถึงกระบวนการมีส่วนร่วม” (QCA, 1999) โปรแกรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองโลกให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะความสามารถในการสะท้อนประเด็น ประสบการณ์ และมุมมองอย่างมีวิจารณญาณ ตลอดจนกระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทักษะขั้นสูงในการวิเคราะห์ การอภิปราย การไตร่ตรอง และการตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะเหล่านี้บ่งบอกถึงวิธีการเรียนรู้เชิงรุกสำหรับผู้เรียนที่จะส่งเสริมให้เกิดการมุ่งมั่นพัฒนาตนเองสู่การเป็นพลเมืองโลกอย่างเข้าใจ

3. คุณค่าและทัศนคติ รายงานของ Crick ซึ่งใช้ในการพัฒนาโปรแกรมการศึกษาด้านความเป็นพลเมือง ระบุถึงคุณค่าเฉพาะและแนวทางที่เหมาะสมกับการศึกษาด้านความเป็นพลเมืองที่นักเรียนจำเป็นต้อง “รับรู้ ไตร่ตรอง และปฏิบัติตาม” (QCA, 1998) ค่านิยมและลักษณะนิสัยไม่ได้ระบุไว้ในโปรแกรมการศึกษาระดับขั้นสุดท้าย แม้ว่าจะสนับสนุนองค์ประกอบความรู้ ความเข้าใจ และทักษะก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้เรียนจะต้องเข้าใจในคุณค่าและมีลักษณะนิสัยที่เอื้อต่อความเข้าใจในคุณค่าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ตัวอย่างเช่น หากนักเรียนมี “ความกังวลต่อประเด็นสิทธิมนุษยชน” มันจะต้องเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้เกี่ยวกับ “กฎหมายและประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน” และ “ความเชื่อในศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมของมนุษย์” และการจะรู้และเข้าใจสิ่งเหล่านี้ได้นั้น มันจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ใน “ประเด็นและเหตุการณ์เฉพาะด้านและร่วมสมัยในระดับนานาชาติ” (QCA, 1998) การระบุถึงหลักการสิทธิมนุษยชนเอื้อให้เกิดการสะท้อนถึงสิทธิมนุษยชนในฐานะคุณค่าทางประชาธิปไตย และอาจสนับสนุนการพัฒนา “ความมุ่งมั่นต่อหลักการของความยุติธรรมและความเสมอภาคทางสังคม” ได้ด้วย (Ibrahim, 2005)

จากการนำเสนอประเด็นข้างต้นนั้น สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าครูจำเป็นต้องใช้เนื้อหาที่หลากหลายเพื่อช่วยให้นักเรียนพัฒนาความเข้าใจเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับปัญหาและทักษะระดับโลกสำหรับการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน โปรแกรมการศึกษากการเป็นพลเมืองให้ทั้งโอกาสและความท้าทายสำหรับการสอนและการเรียนรู้สำหรับการเป็นพลเมืองโลก ข้อกำหนดทางการศึกษาด้านพลเมืองเปิดโอกาสให้นักการศึกษาพัฒนาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติและผลกระทบของโลกาภิวัตน์ สิทธิมนุษยชนและความรับผิดชอบ ตลอดจนทักษะการตัดสินใจในระดับโลกและทักษะที่เกี่ยวข้องในการสอบถาม การสื่อสาร และการมีส่วนร่วม เป็นสิ่งสำคัญสำหรับนักเรียนในการพัฒนาทักษะในการสื่อสาร การไตร่ตรองอย่างมีวิจารณญาณ และการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในบริบทของการทำความเข้าใจโครงสร้างและกระบวนการระดับโลก ตลอดจนสิทธิมนุษยชนและความรับผิดชอบ สิ่งนี้มีแนวโน้มที่จะอำนวยความสะดวกในการทำความเข้าใจความซับซ้อนของประเด็นระดับโลก ส่งเสริมการสนทนาและการอภิปรายระหว่างและภายในกลุ่มต่าง ๆ และเปิดโอกาสให้สะท้อนถึงคุณค่าต่าง ๆ ที่พวกเขาจะมองเห็นในฐานะของการเป็นพลเมืองโลกได้ ความน่าสนใจของโปรแกรมการศึกษานี้จึงเป็นการวางกรอบพื้นฐานสู่การปฏิบัติและยอมรับในการสร้างภาวะความเป็นพลเมืองโลกได้นั่นเอง ในส่วนถัดไปผู้เขียนจะตอบคำถามว่า การศึกษาศาสนาในโรงเรียนจะต้องทำอย่างไรถึงจะสามารถนำไปสู่การสร้างการเป็นพลเมืองโลกได้

การสอนศาสนากับการเป็นพลเมืองโลก: บทเรียนสำหรับครูสังคมศึกษา

ในส่วนนี้จะนำเสนอประเด็นสำคัญของการสอนศาสนาสำหรับการส่งเสริมการเป็นพลเมืองโลก โดยมุ่งเน้นให้เห็นการสอนศาสนาในระดับโรงเรียนเป็นสำคัญ ว่าการสอนศาสนาจะต้องดำเนินไปอย่างไรเพื่อส่งเสริมการเป็นพลเมืองโลก

1. การสร้างความรู้ความเข้าใจในความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม

การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ควรเตรียมนักเรียนให้เป็นพลเมืองโลกในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากโลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่สิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น และผู้เรียนก็พึงพาซึ่งกันและกันมากขึ้น

ซึ่งถือเป็นบทบาทสำคัญของครูสังคมศึกษาในฐานะผู้ดำเนินการหลักในการเตรียมนักเรียนให้มีลักษณะเป็นพลเมืองโลกโดยการบูรณาการประสบการณ์ที่หลากหลายเข้ากับผู้เรียน ดังนั้นหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้จึงควรมุ่งพัฒนาคุณลักษณะของพลเมืองโลกสำหรับนักเรียนและให้ความรู้ที่จำเป็นแก่พวกเขา Dillon (2003) ระบุเหตุผลสำคัญสามประการในการให้ความสนใจกับศาสนา ประการแรก การศึกษาศาสนาช่วยให้เราเข้าใจประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้คนที่เราแบ่งปันด้วยในสังคม ประการที่สอง มันสามารถเป็นตัวทำนายที่สำคัญของกระบวนการทางสังคมที่หลากหลาย ประการที่สาม แม้ว่า จะมีแง่มุมเชิงลบ เช่น ความเชื่อมโยงระหว่างศาสนากับความรุนแรง แต่ก็มีศักยภาพที่จะมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อย่างน้อยที่สุดการศึกษาศาสนาควร “คำนึงถึงว่าศาสนาทำอะไรและส่งผลต่อสังคมที่ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอย่างไร” (Davie, 2007) เช่น งานศึกษาของสุรไกร นันทบุรณย์ และ วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา (2558) ที่นำเสนอการใช้กิจกรรมลดอคติตามแนวคิดพหุวัฒนธรรมศึกษา ที่มีต่อเจตคติความเข้าใจในความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียนของนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย งานดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง เจตคติเกิดจากการได้เรียนรู้เนื้อหาพื้นฐานเกี่ยวกับความแตกต่างหลากหลายทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม โดยมีทักษะทางสังคมมากขึ้น มีกระบวนการคิดและมีการเรียนรู้จากมุมมองของผู้อื่น จาก การจัดกิจกรรมการลดอคติโดยการใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ การพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การอภิปรายกลุ่มย่อย การแสดงละคร การใช้บทบาทสมมติ การใช้สถานการณ์จำลอง การใช้กรณีตัวอย่าง และการเผชิญสถานการณ์

นอกจากนี้การเรียนรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรมเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาพลเมืองโลกที่มีความตระหนักรู้และเคารพความแตกต่าง งานวิจัยของ Jackson (2004) ในยุโรปชี้ให้เห็นว่าการสอนศาสนาโดยใช้แนวทางพหุนิยม (Pluralistic Approach) สามารถช่วยให้นักเรียนพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอื่น ๆ ได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้นผ่านการเรียนรู้ที่เปิดกว้างและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ส่วนงานศึกษาของ Miedema & Bertram-Troost (2015) ในเนเธอร์แลนด์ยังเสนอว่า การสอนศาสนาแบบสหวิทยาการ ซึ่งรวมเอาประวัติศาสตร์ ศาสนศึกษา และมานุษยวิทยาเข้าด้วยกัน สามารถช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นศาสนาในฐานะองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของผู้คน

การสร้างความรู้ความเข้าใจจะต้องเกิดการสอนหลักการทางศาสนาอย่างหลากหลายในระดับโรงเรียน ครูจะต้องเริ่มต้นวางประเด็นคำถามให้นักเรียนขบคิดว่าศาสนามีอยู่หลากหลายอย่างไร ศาสนามุ่งไปสู่สันติภาพร่วมกันได้หรือไม่ และศาสนาจะเป็นวัฒนธรรมที่ไม่แปลกแยกแตกต่างกันได้อย่างไร การสอนศาสนาแบบพหุนิยมทางศาสนาจะเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ไม่ใช่เน้นหลักสูตรหรือเนื้อหาที่มีอยู่แล้ว แต่จะเริ่มต้นจากนักเรียนโดยมีครูเป็นผู้ช่วยในการสร้างการเรียนรู้ที่ดี มีมุมมองและทัศนคติต่อการจัดการเรียนรู้เพื่อเรียนรู้เนื้อหาและหลักการทางความเชื่อของศาสนาอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ดีและถูกต้องต่อศาสนาอื่น ๆ มากกว่าที่จะอยู่กับศาสนาของตนเองเท่านั้น มากไปกว่านั้น การเรียนรู้ความแตกต่างทางศาสนายังมีส่วนเสริมสร้างและปลูกฝังให้เข้าใจสภาพทางวัฒนธรรมที่ต่างกันไปอันเนื่องมาจากบริบทพื้นฐานในทางศาสนา ผลดีอันเนื่องมาจากการสอนดังกล่าว จะทำให้ผู้เรียนมีความเห็นอกเห็นใจและโอบรับวัฒนธรรมความเชื่ออื่น ๆ อย่างเข้าใจ มากกว่าที่จะปฏิเสธอย่างไร้เหตุผล ดังนั้นจึงเป็นบทเรียนที่จะให้ครูสอนสังคมศึกษาโดยเฉพาะสาระศาสนา ว่าจะมีการสร้างความเข้าใจว่าตนเองจะสอนความแตกต่างทางศาสนาและพหุนิยมทางศาสนาอย่างไรกันสำหรับให้นักเรียนตระหนักรู้

2. การสอนทักษะการวิพากษ์จากจุดยืนที่มีอยู่สู่ความเชื่ออื่น ๆ

ทักษะสำคัญประการหนึ่งของการสอนศาสนาในยุคปัจจุบันนี้ก็คือว่า เราจะสอนทักษะของการวิพากษ์ความเชื่ออื่น ๆ จากจุดยืนของเราอย่างมีเหตุผลได้อย่างไร และการสอนศาสนาจะช่วยให้นักเรียนมีความสามารถในการวิพากษ์ความแตกต่างอย่างมีเหตุผลได้หรือไม่ อย่างไร สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือ การสอนศาสนาด้วยวิธีคิดแบบปรัชญา เนื่องจากการสอนปรัชญาและศาสนานั้นดังที่ได้กล่าวแล้วว่าคือ การฝึกให้ผู้เรียนทำปรัชญา อันเป็นการฝึกทักษะการคิด วิเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์ และการคิดบูรณาการ อย่างเป็นนิสัย เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ และสร้างความรู้ทางปรัชญาและศาสนาที่มีความเป็นมาตรฐานที่ยอมรับได้ตามระเบียบวิธีคิดของสาขาวิชา ทักษะดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะด้านพุทธพิสัยในด้านของการประยุกต์ใช้ และการคิดวิจารณ์ญาณและการแก้ปัญหา อันเป็นเรื่องของการคิดวิเคราะห์วิพากษ์และบูรณาการเช่นกัน รวมทั้งทักษะด้านการสื่อสารทั้งในด้านของทักษะ

ด้านข้อมูล เทคโนโลยี และสารสนเทศ และทักษะการสื่อสารทั้งการพูดและเขียน ที่ผู้เรียนปรัชญาและศาสนาจะต้องมีการค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเป็นการแสวงหาความรู้ทางปรัชญา และมีการสื่อสารอภิปรายถกเถียง เพื่อวิเคราะห์วิพากษ์ประเด็นปัญหาทางปรัชญาและศาสนา รวมทั้งเขียนความเรียงหรือบทความทางปรัชญาเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางปรัชญาและศาสนาต่าง ๆ และทักษะการเรียนรู้แบบนำตนเอง ที่มีความสำคัญยิ่งในส่วนของที่การสอนปรัชญาและศาสนานั้นมีการฝึกให้ผู้เรียนมีการแสวงหาความรู้และสร้างความรู้ทางปรัชญาและศาสนาด้วยตนเอง ดังนั้นการสอนปรัชญาและศาสนาในแง่หนึ่งจึงอาจนับได้ว่าเป็นการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ให้ผู้เรียนไปด้วยในตัวส่วนทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ด้านที่เหลือนั้น ก็สามารถกล่าวได้ว่ามีความสำคัญกับการเรียนการสอนปรัชญาและศาสนาเช่นกัน กล่าวคือ ทักษะทางสังคมที่หมายรวมถึงการทำงานเป็นทีม ความเป็นผู้นำ และทักษะข้ามวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการเรียนการสอนปรัชญาและศาสนาในแง่ที่ทักษะดังกล่าวนี้จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเอง รวมทั้งช่วยให้ผู้เรียนเปิดกว้างทางความคิด ไม่ด่วนตัดสิน มองสิ่งต่าง ๆ ในหลายแง่มุม เมื่อพบกับแนวคิดหรือประเด็นทางปรัชญาและศาสนาที่แปลกใหม่ โดยการให้ผู้เรียนได้สำรวจตรวจสอบความเชื่อดั้งเดิมที่อยู่ในสาระบบความเชื่อของตนเองเพื่อพิจารณาถึงความสอดคล้องต้องกันของระบบความเชื่อของตน และวิเคราะห์หาทางแก้ไขหากระบบความเชื่อของตนมีความขัดแย้งในตัวเอง เป็นวิธีการหนึ่งให้ผู้สอนสามารถฝึกให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนาทักษะด้านพุทธิพิสัยโดยเริ่มตั้งแต่การให้ผู้เรียนตระหนักเกี่ยวกับความเชื่อของตนเอง การสะท้อนคิดเกี่ยวกับความสอดคล้องต้องกันเกี่ยวกับความเชื่อของตน ซึ่งหากพบว่ามีความไม่ลงรอยในระบบความเชื่อของตน ผู้สอนสามารถให้ผู้เรียนนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป (เพชรวิภา คงอำ, 2561) จะเห็นได้ว่าการสอนศาสนาตามแนวทางของปรัชญาหรือรวมไปถึงการสอนปรัชญาและศาสนานั้น ให้ความสำคัญกับการเน้นการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล การสอนศาสนาตามแนวทางนี้ส่งผลดีต่อทั้งตัวของผู้เรียนในแง่ของการวิพากษ์ความเชื่อดั้งเดิมของตนเอง และการวิพากษ์ความเชื่ออื่น ๆ ด้วย อันเป็นการส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลกที่ท้าทายต่อความเชื่อเดิมสรรสร้าง ความเชื่อใหม่ ทักษะดังกล่าวนี้เป็นทักษะสำคัญที่จะเสริมสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันมากกว่าที่จะเสริมสร้างความแปลกแยกแตกต่างให้เกิดขึ้นนั่นเอง

3. การสอนศาสนาเพื่อความเข้าใจคุณค่าและมีทัศนคติที่ดี

การสอนศาสนามีจุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งคือ การมุ่งสร้างความเข้าใจและมีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ Hull (2000) เสนอแนวทางพหุนิยมเสรีนิยมที่หลีกเลี่ยงลัทธิผูกขาดทางศาสนา (ซึ่งเขาเรียกว่า ศาสนานิยม (religionism)) อย่างไรก็ตาม Barnes (2007) และ Wright (1997) ต่างวิพากษ์วิจารณ์ข้อเสนอของ Hull เป็นอย่างมาก โดยอธิบายว่ามันเป็นมุมมองโรแมนติกแบบเสรีนิยมซึ่งบิดเบือนศาสนา แต่พวกเขาเรียกร้องให้มีรูปแบบการศึกษาศาสนาที่สำคัญซึ่งครูอำนวยความสะดวกในการซักถามอย่างเปิดเผยและวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีที่หลากหลายเสนอหลักจริยธรรมร่วมเพื่อให้เห็นจุดเชื่อมโยงจากความแตกต่างหลากหลายทางศาสนาที่มีอยู่ โดยการปฏิบัติต่อทุกศาสนาอย่างเท่าเทียมกัน ครูจะส่งเสริมมุมมองเสรีนิยมทางเทววิทยาว่าเป็นความจริง ในทางกลับกัน การศึกษาทางศาสนาหลังเสรีนิยมควรเป็นไปตามที่ Barnes (2014) กล่าวไว้ โดยคำนึงถึง “ความโดดเด่นและเอกลักษณ์” ของศาสนาและความหลากหลายภายในศาสนา เหล่านั้น งานของครูจากมุมมองนี้มีสามประการ คือ 1) เพื่ออำนวยความสะดวกในการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ 2) ให้การศึกษาศาสนาเกี่ยวข้องกับโลกแห่งชีวิตของนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านการสำรวจประเด็นทางศีลธรรม และ 3) ทำความพยายามยอมรับศาสนาและอคติทางศาสนา ในทางปฏิบัติแล้ว สิ่งที่เป็นจริงสำหรับครูหลังแนวคิดเสรีนิยมก็คือ พวกเขาไม่ “รับรองความจริงของศาสนาใดศาสนาหนึ่งโดยเฉพาะ หรือแม้แต่ความจริงของศาสนาโดยทั่วไป”

การสอนศาสนาควรมุ่งเน้นไปที่การสร้างทัศนคติที่ดีและความเข้าใจในคุณค่าของศาสนา ไม่ใช่เพียงการท่องจำหลักคำสอน งานวิจัยของ Gearon (2013) ระบุว่า การเรียนรู้ศาสนาโดยเน้นไปที่คุณค่าพื้นฐานของมนุษยชาติ เช่น ความเมตตา ความซื่อสัตย์ และความยุติธรรม สามารถช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมที่ต่างกันได้ งานศึกษาของ Osler & Vincent (2002) ยังเน้นว่าการสอนศาสนาในฐานะเครื่องมือของการสร้างสันติภาพ (Peace Education) ช่วยให้นักเรียนสามารถใช้หลักศาสนาเป็นแนวทางในการแก้ไขความขัดแย้งและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข

การสอนดังกล่าวจะส่งเสริมให้เกิดการเข้าใจหลักความเท่าเทียม หลักจริยธรรม และหลักปฏิบัติที่สอดคล้องกับรากฐานวิถีคิดแบบสมัยใหม่ ส่งผลให้เกิดความสามารถปฏิบัติต่อผู้อื่นและมีทัศนคติต่อผู้อื่นอย่างเข้าอกเข้าใจ และสามารถ

ผลงานร่ายรำของความแตกต่างอย่างไม่แบ่งแยกได้ ดังนั้นจึงอาจคาดหวังได้ว่าวิธีที่ครูจัดการความเชื่อของตนในสภาพแวดล้อมของโรงเรียนจะถูกกำหนดโดยความคาดหวังเหล่านี้ที่ดำเนินงานภายในวัฒนธรรมของโรงเรียนเท่านั้น จะไม่มีการสอดแทรกทัศนคติส่วนบุคคลอันเป็นความเชื่อทางศาสนาเข้ามา ทั้งนี้อาจจะพิจารณาในกรณีที่ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของจรรยาบรรณของโรงเรียน ครูอาจสันนิษฐานว่าการแสดงออกของความเชื่อนั้นขึ้นอยู่กับสิ่งที่เหมาะสมในวัฒนธรรมทางศาสนาของโรงเรียนเท่านั้น จะไม่แสดงออกซึ่งความเชื่อส่วนตัวของครูเพื่อให้เกิดการครอบงำทางศาสนาขึ้น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นส่วนช่วยที่ดีในการมีทัศนคติทางศาสนาที่ถูกต้องและนำไปสู่การปรับปรุงท่าทีที่ดีต่อกันได้ในระดับกว้าง

4. ครูสังคัมศึกษากับการแทรกสอดสาระศาสนาเพื่อการสร้างพลเมืองโลก

4.1) หลักสูตร หลักสูตรสังคัมศึกษาควรรวมสาระเกี่ยวกับศาสนาในรูปแบบที่เชื่อมโยงกับประเด็นสากล เช่น สิทธิมนุษยชน ความยุติธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม หลักสูตรควรมุ่งเน้นการให้ความรู้เรื่องศาสนาต่าง ๆ ในเชิงเปรียบเทียบ เพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจถึงหลักการและค่านิยมที่มีร่วมกัน รวมถึงความแตกต่างที่ควรเคารพ การศึกษาเชิงศาสนาผ่านหลักสูตรจะช่วยให้ นักเรียนพัฒนาเป็นพลเมืองโลกที่มีจิตสำนึกและความเข้าใจที่ลึกซึ้งในด้านศาสนาและวัฒนธรรม เช่น หลักสูตรศาสนศึกษาของอังกฤษ (Religious Education หรือ RE) กำหนดให้โรงเรียนต้องสอนเกี่ยวกับความหลากหลายทางศาสนาและจริยธรรม โดยไม่จำกัดเฉพาะศาสนาใดศาสนาหนึ่ง (Department for Education, 2013) ซึ่งใช้แนวทางการสอนแบบ Enquiry-based learning ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนสำรวจ ตั้งคำถาม และศึกษาศาสนาในเชิงเปรียบเทียบ ในประเทศไทย แม้ว่าหลักสูตรสังคัมศึกษาจะครอบคลุมสาระศาสนาอยู่บ้าง แต่ยังไม่มีการเน้นการบูรณาการศาสนาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองโลกอย่างเด่นชัด อย่างไรก็ตาม งานวิจัยของ อรรถพล ประภาสโนบล (2564) แนะนำว่า ควรมีการออกแบบหลักสูตรศาสนาให้มุ่งเน้นทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการเคารพความแตกต่างมากกว่าการท่องจำหลักคำสอน

4.2) แนวทางการสอน การสอนสาระศาสนาควรใช้วิธีการเรียนรู้เชิงรุก เช่น การอภิปรายกลุ่ม การใช้กรณีศึกษา และการจำลองสถานการณ์ เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สำรวจและเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาในมุมมองที่หลากหลาย นอกจากนี้ควรเน้นการสอนที่ปลูกฝังความเข้าใจและความเคารพในความเชื่อและวัฒนธรรมต่าง ๆ ผ่านการวิเคราะห์หลักการทางศาสนามาร่วมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งนี้ เพื่อให้การเรียนรู้เชื่อมโยงกับชีวิตจริงและสร้างแรงบันดาลใจในการเป็นพลเมืองโลก ตัวอย่างงานวิจัยของ Osler & Vincent (2002) พบว่า การใช้การอภิปรายช่วยลดอคติทางศาสนาและเสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันในกลุ่มนักเรียนจากพื้นเพที่หลากหลาย หรือ ตัวอย่างจากงานวิจัยของ Wright (2014) ชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้ผ่านกรณีศึกษาช่วยให้นักเรียนเข้าใจผลกระทบของศาสนาในสังคมจริงและพัฒนาทัศนคติที่เป็นกลาง

4.3) แนวทางการส่งเสริม การส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องศาสนาในบริบทของพลเมืองโลกสามารถทำได้ผ่านกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วม เช่น การจัดนิทรรศการวัฒนธรรม การศึกษาภาคสนาม และการร่วมมือกับองค์กรชุมชนในการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความเข้าใจในศาสนา ครูควรสนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ เพื่อเสริมสร้างทักษะการเป็นพลเมืองโลกที่มีความตระหนักรู้และสามารถอยู่ร่วมกันได้ในสังคมที่มีความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม การแทรกสอดสาระศาสนาในการสอนสังคัมศึกษาสามารถช่วยส่งเสริมพลเมืองโลกที่มีความเข้าใจในความหลากหลาย เคารพสิทธิมนุษยชน และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ แนวทางการสอนที่มีประสิทธิภาพต้องแตกต่างจากแนวทางดั้งเดิมที่เน้นการถ่ายทอดหลักคำสอนเพียงอย่างเดียว โดยควรเน้นการอภิปราย การใช้กรณีศึกษา และการเรียนรู้แบบโต้แย้ง ซึ่งได้รับการพิสูจน์แล้วว่ามีประสิทธิภาพในการลดอคติและสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมต่าง ๆ การนำแนวทางดังกล่าวมาใช้ในการศึกษาของไทย จะช่วยปรับปรุงคุณภาพของการเรียนการสอนศาสนา และทำให้ระบบการศึกษาไทยสามารถผลิตพลเมืองโลกที่มีคุณภาพได้มากขึ้น

บทสรุป

ภาวะพลเมืองโลกนั้นเป็นส่วนสำคัญในการตระหนักและเข้าใจกันเป็นอย่างดีในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภาวะความเป็นพลเมืองโลกจึงเป็นกุญแจสำคัญในการปลดสลักความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในมุมมองต่าง ๆ ที่ยาวนาน ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากภาวะพลเมืองโลกเป็นการมุ่งเน้นให้แต่ละคนตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งในฐานะมนุษย์ร่วมกันในโลกนี้ ภาวะพลเมืองโลกจึงมีพลังในตัวมันเอง และก่อให้เกิดความต่อเนื่องของการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ ในระดับการพัฒนา ภาวะพลเมืองโลกถูกหยิบยื่นเข้ามาให้ระบบการศึกษาสานต่อและปลูกฝังภาวะพลเมืองโลกให้กับปัจเจกบุคคลทั่วไป ในระดับการศึกษาการมุ่งสู่ภาวะพลเมืองโลกด้วยการส่งเสริมภาวะดังกล่าวนี้มุ่งไปที่การสร้างหลักสูตรสังคมศึกษาที่สอดคล้องกับเป้าหมายภาวะพลเมืองโลก บทความนี้เสนอแนวทางการสอนศาสนาสำหรับครูสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมภาวะพลเมืองโลก โดยมุ่งเน้นไปที่กรอบการพัฒนาภาวะพลเมืองโลก คือ

1) การสร้างความรู้ความเข้าใจในความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม เป็นการผสานความเข้าใจของศาสนาต่าง ๆ ที่มุ่งสู่การตระหนักรู้ข้ามวัฒนธรรม ช่วยก่อให้เกิดความเข้าใจในระดับความรู้และมองเห็นความแตกต่าง ความหลากหลาย และมองหาจุดเชื่อมโยงของหลักการต่าง ๆ เข้าด้วยกันจนเกิดความเข้าใจที่แท้จริง

2) การสอนทักษะการวิพากษ์จากจุดยืนที่มีอยู่สู่ความเชื่ออื่น ๆ เป็นการมุ่งเน้น ให้เห็นจุดยืนของตนเองและผู้อื่น สามารถสร้างการวิจารณ์ การโต้แย้ง และตั้งข้อสังเกตต่อทั้งความเชื่อของตนเองและผู้อื่นอย่างมีหลักการและเหตุผล สามารถเพิ่มเติมและผสานความเป็นหนึ่งเดียวกันผ่านจุดยืนที่แตกต่างกันในทางศาสนาได้โดยไม่แบ่งแยก

3) การสอนศาสนาเพื่อความเข้าใจคุณค่าและมีทัศนคติที่ดี เมื่อเกิดความเข้าใจที่ดีต่อความแตกต่างและสามารถยอมรับความหลากหลายอย่างเข้าใจแล้ว ศาสนาจะเป็นส่วนหนึ่งที่แสวงหาจุดร่วมของความสงบสุขและสันติสุขได้

ศาสนาจึงเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมภาวะความเป็นพลเมืองโลก ครูผู้สอนสังคมศึกษาโดยเฉพาะสาระศาสนาและศีลธรรม ควรมองเห็นจุดสำคัญของการสอนศาสนาแบบใหม่ มิใช่การท่องจำหลักการ แต่ควรจะมุ่งเน้นการสอนแบบอื่น ๆ ที่สร้างความน่าสนใจ เน้นการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้เกิดการใช้ศาสนามาส่งเสริมภาวะพลเมืองโลกที่เปิดรับและโอบอุ้มความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อในยุคโลกาภิวัตน์

องค์ความรู้ที่ได้จากบทความนี้ จะนำไปสู่การพัฒนาและจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับการสอนศาสนาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองโลก สามารถนำไปพัฒนาการจัดการเรียนรู้ในบริบทการศึกษาไทยได้ ดังนี้

- 1) **พัฒนาหลักสูตร** โดยการบรรจุเนื้อหาศาสนาในหลักสูตรสังคมศึกษาให้เชื่อมโยงกับประเด็นสากล เช่น สิทธิมนุษยชน ความยุติธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม จะช่วยให้นักเรียนมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งในด้านศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาพลเมืองโลกที่มีจิตสำนึก
- 2) **การจัดการเรียนรู้** ด้วยการนำวิธีการสอนที่เน้นการเรียนรู้เชิงรุก เช่น การอภิปรายกลุ่ม การจำลองสถานการณ์ และการใช้กรณีศึกษา เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สำรวจและเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาในมุมมองที่หลากหลาย ส่งเสริมให้นักเรียนมีความเข้าใจและเคารพในความเชื่อและวัฒนธรรมต่าง ๆ มากขึ้น
- 3) **การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมและทัศนคติที่ดี** ด้วยการสอนศาสนาเพื่อเน้นย้ำคุณค่าความเท่าเทียม หลักจริยธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข จะช่วยปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อนักเรียน ทำให้นักเรียนมีความสามารถในการรับฟังและเข้าใจผู้อื่น ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของพลเมืองโลก

เอกสารอ้างอิง

- เพชรวิภา คงอ่ำ. (2561). การสอนปรัชญาและศาสนาเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. *วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, 40(2), 118-144.
- อรรถพล ประภาสโนบล. (2564). *Global Citizenship Education: เราจะสอนให้นักเรียนเป็นพลเมืองโลกได้อย่างไร*. สืบค้นจาก <https://thepotential.org/knowledge/global-citizenship-education/>.

- Akkari, A., & Maleq, K. (2020). Global citizenship education: Recognizing diversity in a global world. In A., Akkari, & K., Maleq, (Eds.), *Global citizenship education: Critical and international perspectives* (pp. 3-13). Cham: Springer International Publishing.
- Appiah, K. A. (2005). *The ethics of identity*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Banks, J.A. (1997). *Educating citizens in a multicultural society*. New York: Teachers College Press.
- Barnes, L. (2007). Developing a new post-liberal paradigm for British religious education. *Journal of Beliefs & Values*, 28(1), 17-32.
- _____. (2014). *Education, Religion and Diversity: Developing a New Model of Religious Education*. London: Routledge.
- Callaway, D. and Farrington, K. (2019). "The Georgia 3Rs ('rights, responsibility, and respect') project", In Haynes, C. (Eds.), *Teaching about Religion in the Social Studies Classroom* (pp. 43-49.). Silver Spring, MD: National Council for the Social Studies.
- Davie, G. (2007). *The sociology of religion*. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Dillon, M. (2003). The sociology of religion in late modernity. In M. Dillon (Ed.), *Handbook of the sociology of religion* (pp. 3-15). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gearon, L. (2013). *Masterclass in religious education: Transforming teaching and learning*. London: Bloomsbury.
- Golmohamad, M. (2008). Global citizenship: From theory to practice, unlocking hearts and minds. In M. A. Peters, H. Blee, & A. Britton (Eds.), *Global citizenship education: Philosophy, theory, and pedagogy* (pp. 521-533). Rotterdam, The Netherlands: Sense Publishers.
- Hull, J. (2000). Religionism and Religious Education. In M. Leicester, C. Modgil, and S. Modgil, Education, (Eds.). *Culture and Values: Spiritual and Religious Education*, (pp. 75-85). London: Falmer Press.
- Ibrahim, T. (2005). Global citizenship education: Mainstreaming the curriculum?. *Cambridge Journal of Education*, 35(2), 177-194.
- Jackson, R. (2004). *Rethinking religious education and plurality: Issues in diversity and pedagogy*. London: Routledge.
- James, J. H. (2015). *Religion in the classroom: Dilemmas for democratic education*. New York: Routledge.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural citizenship: A liberal theory of minority rights*. New York: Clarendon Press.
- _____. (2001). *Politics in the vernacular: Nationalism, multiculturalism, and citizenship*. New York: Oxford University Press.
- Logan, K. R., & Hartwick, J. M. (2019). Teaching and talking about religion: strategies for teacher educators. *Social Studies Research and Practice*, 14(2), 167-179.
- Miedema, S., & Bertram-Troost, G. D. (2015). The challenges of global citizenship for religious education. *Journal of Religious Education*, 63(3), 95-111.
- Neito, S. (2004). *Affirming diversity*. Boston, MA: Pearson.
- Ortloff, D. H. (2011). Moving the borders: multiculturalism and global citizenship in the German social studies classroom. *Educational Research*, 53(2), 137-149.
- Osler, A. & Vincent, K. (2002). *Citizenship and the challenge of global education*. London: Trentham.
- Oxfam. (1997). *A curriculum for global citizenship*. Oxford: Oxfam's Development Education Programme.

- QCA. (1998). *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools, Crick report*. London: Qualifications & Curriculum Authority.
- _____. (1999). *Citizenship: the national curriculum for England, Key Stages 3–4*. London: Qualifications & Curriculum Authority.
- Reysen, S., & Katzarska-Miller, I. (2013). A model of global citizenship: Antecedents and outcomes. *International Journal of Psychology*, 48(5), 858-870.
- Reysen, S., Pierce, L., Spencer, C. J., & Katzarska-Miller, I. (2013). Exploring the content of global citizen identity. *The Journal of Multiculturalism in Education*, 9(1), 1-31.
- Sant, E., Davies, I., Pashby, K., & Shultz, L. (2018). *Global citizenship education: A critical introduction to key concepts and debates*. London: Bloomsbury Publishing.
- UNESCO. (2015). *Global citizenship education. Topics and learning objectives*. Paris: UNESCO.